

باختر

در نگارشات بطليموس جغرافيه يوناني

اختلاف طول البلد بين رود "دار جیدوس" و "اکسوس" را جغرافيه نگار يوناني سه درجه که دو درجهٔ ماشود داده است - این دو درجه اختلاف بين رود قندوز (اکسوس علیا) و بلخ آب است. اثبات این قضیه بخود اهمیت دارد زیرا نتیجه از آن بدست می آید که در اصطلاحات بطليموس رودخانهٔ بلخ رودخانهٔ "زاریسپ" نمیباشد چنانچه "استرا بن" این اشتباه را تصدیق کرده و حتی نام اخیر الذکر را به پایتخت این دیار داده است. برعکس "آرین" که شهر "زاریسپ" را یک دفعه بعنوان پایتخت بکتریان ذکر میکند آنرا از شهر بلخ که در دو جا ذکر شده تمیز میدهد و یکی نمی شمارد. رودخانهٔ "زاریسپ" بطليموس که به دو درجه طول البلد غرب رودخانه واقع بوده عبارت از رود "سنگالک" Sangalak خواهد بود نوشتهٔ خطی "بالاتن" بطليموس موقعیت رود "زاریسپ" را بطرف غرب شهر "مناپیا" Menapia که موقتاً رول پایتختی را بازی میکرد ذکر نموده و همین مسئله "استرا بن" را به اشتباه افکنده است.

رود "ارتمیس" Artamis که به رود "زاریسپ" یکجا میشود به فاصلهٔ ۵۰ کیلو متر شرق سرچشمه غربی که مساوی یک درجه طول البلد بطليموس میشود سرچشمهٔ شرقی رود "سنگالک" یا "جنگلک" را تشکیل خواهد داد وادی

میمنه بین این هر دو واقع است این دوزود خانه به مقام دولت آباد یکجا شده اند خوی را در حوالی سی و هفتمین درجه عرض البلد آبیاری میکنند. در باب منتهی شدن آن به اکسوس گفته میتوانیم که این رودخانه خیلیها بطرف شمال افتاده است در عصری که آب رود "زار یسپ" "سنگلک" تا به اکسوس میرسد رود زار یسپ دوره کلان تقریباً ۱۵۰ کیلومتری بطرف غرب میزد و این مسئله مصب آنرا در حوالی شصت و چهارمین خط موازی استوای می کشاید قسمت تحتانی مجرای اکسوس درین عصر در حوالی چهارم خط نصف النهار (مساوی چهل و چهارم بطلموس) واقع بود و چون حالا مجرای رودخانه اکسوس عوض شده و بیشتر بطرف شمال رفته طبیعی معاونین فوق الذکر به او نمیرسند و در راه خشک میشوند.

اقوام و شهرهای باختر:

اسمای اقوام و قبایل باختر در دو دسته تقسیم شده اند: دسته غربی و دسته شرقی. این دو دسته هر کدام از خود تقسیماتی دارد که از شمال به جنوب یا از خط جریان رودخانه اکسوس بطرف دامنه هندوکوه منبسط است دسته غربی مرکب است از "۱": Salatares که همجوار سواحل اکسوس بودند "۲" شومارها Chomares "۳" کومها comes "۴" اکی ناکها Akinakes "۵" تمر وزها Tamaroses در دسته شرقی اقوام ذیل شامل اند: "۱" زار یسپها zarieaspes که در کنار سواحل اکسوس اقامت داشتند "۲" تخارها قوم بزرگی بودند که در باختر مرکزی و حوالی شهر بلخ عموماً سکونت داشتند "۳" مارکها Maru kees "۴" خوردها Skordse "۵" Ouarnes "۶" اوادرها Avadres "۷" اور سیپها Orsippes "۸" امار یسپینها Amrispiens این قبائل که ذکر رفت بطرف جنوبی از ارضی مسکونه تخارها در دره های علیا بود و باش داشتند و قومی که تحت نمره (۸) قید شده در کوهها و نقاط مر نفعه مسکن گزین بودند.

چنین معلوم میشود که دسته غربی شامل اقوامی باشد که در وادی های امتداد رود اکوس بود و باش داشتند و دسته شرقی اقوام خودباختر را در بر بگیرد ما به دسته اول چهار شهر ذیل را مربوط میدانیم :-

۱- طوس مو اناسا Tösmouanasa

۲- کور یاندر را Kouriandra

۳- الی کورد را Alichorda

۴- خمارا Chomara

شهر اول الذکر «طوس مو اناسا» که در کتیبه های «پالاتن» بصفت شهر شاهی یاد شده در حوضه (کشف رود) (اکس) واقع بود کلمه اخیر (Anassa) عین صفت شاهی بوده باقی این نام بشهر قدیم طوس موطن فرز دوسی شباهت پیدا میکنند. شهر مشهد کنونی به موقعیت این شهر قدیم موافقت میکنند.

محل شهر دیگر را میتوان بالاتر از منتقای رود (وار کومانس) در امتداد سیر حقیقی یا مصنوعی رود (اکس) پیدا کرد. قرار از قام بطلیموس شهر (کور یاندر را) در وادی (تجن) به ۱۶۰ کیلومتری شمال منتقای «کشف رود» و «هری رود» (دار کومانس) واقع بود و رود (الی کورد را) و (خمارا) که ۲۶ کیلومتر از هم فاصله داشتند به خط مستقیم در ۱۶۰ و ۲۰۰ کیلومتری شمال غرب شهر (توس مو اناسا) افتاده بودند باین حساب شهر مذکور در حوالی «Anaou» و عشق آباد واقع بود و نیز فاصله مذکور به فاصله آنها از طوس موافقت میکنند. قوم سالاتار Salatare کنار مجرای تحنای رود اکوس بود و باش داشتند. بخاطر بایده داشت که تخارها قوم فاتحی بودند که از سرزمین اسکائی ها از ماورای رود «ایگزارت» (سردریا) آمده باختر را از یونانی ها گرفتند. علمای علم

السنه نام (تخار) را به زبان های هندو اروپائی سلطنت "کو تچه Koutcha" داده اند و امسکان دارد که تخار های باختر بانی سلطنت بزرگ "هندوسیت"

یعنی "یوچی های"

مولفین چینی باشد که

از آسیای مرکزی از

مملکتی که امروز به

(کان سو Kan sou)

موسوم است آمده اند

اما این مسئله هنوز

به ثبوت نرسیده . از

میان چهار قومی که

(استرابین) فتح باختر

را به آنها جماعت مشترک

آنها نسبت میدهد اقل

یکی آنها عبارت از

اسکائی ها بوده و تنها

قومی که حتمی متعلق

منظره شفرک فرخار ولایت فطغن ، متعلق مقاله بخیبر گذشت

(شماره ۲) از عکاسی های آقای محمد عزیز خان عضو حفریات به "یوچی ها" معلوم

میشود از این ها Asiens است که قرار نظر به (تروگوپومپه

Troque-Pompe) تخارها را مطیع ساخته و مراکز متفرق سیت های باختر

را بهم متحد و یکجا ساخت . حقیقه خانواده شاهی کوشان که قبل از فتوحات

هند عامل تشکیل وحدت باختر شد جا در دکه در زمره یوچی ها حساب شود ازین ترتیب و نظریه برای قوم «پازی نین» Pasiniens که قوم مجهولی بودند و نخارها نتیجه بدست نمی آید وضعیت آنها چندان روشن نمیشود وضعیت جغرافیائی آنها در دل جلگه باختر حالی میکند که در عصر بطلموس یاد در زمان اشخاصی که معلومات خود را از ایشان گرفته است زندگانی بدوی را ترک گفته و مسکون شده بودند.

اسامی شهرهای باختر قرار آتی است :-

۱- در امتداد رود اکسوس از پایان رخ به طرف سرچشمه :-

شاترا شاترا Chatra chatra

Zariaspa زاریسپه

Choana شوآنا

Sanogana سانوگانا

Phratos فرانس

قرار نوشته های بطلموس که در «پالاتن» محفوظ است سه شهر اول الذکر در سواحل راست واقع بودند و ازین معلوم میشود که خط مجرای دره اکسوس سرحد بین بکتریان و سغدیان میشود *معدن الک فراموشی نباید کرد که بسیار شهرهایی که کنار رودبارهای بزرگ معمور بودند و محل عبور و مرور و مرزده میشو نداز خود دو محله بادو حصه به هر دو جانب سواحل رودخانه داشتند.*

وجود این پنج شهر کنار سواحل اکسوس خط مجرای رودخانه را خوب معین کرده باقی معلومات را راجع به سرچشمه و معاونین و محل تلاقی آنها بهم دیگر تکمیل میکند. نا گفته نماید که در قسمتی که حالا خشک شده خصوص دو قسمتی که عبارت از دشت «قرم قرم» باشد وجود هیچ شهری ذکر نشده.

شاترا کارتاتا Chatracarta

این شهر که موقعیتش را در ۱۱۱ درجه طول البلد (یعنی چهل و ششم درجه طول البلد ما)

نوشته است در حوالی « چهار جوی » حالیه واقع بود محل این شهر را بطلیموس در خلاصه تشریح جغرافیائی کتاب هشتم خود قرار فوق تعیین کرده و اودر نظریه خود اصرار مینماید که موقعیت شهر در محلی بوده که رودخانه ا کسوس سمت شمال غرب را گذاشته بطرف غرب روان میشود و یا بزبان دیگر عبارت از نقطه جدائی مجرای قدیم و جدید آن میباشد.

زارسپه :- شهری است که به ۲۱۰ کیلومتر مجرای سفلی رودخانه ا کسوس واقع بوده و این فاصله در متی است که (چهار جوی) را از (کرکی) یا (کرلی) جدا میکند. و این عبارت از آن نقطه رودخانه است که سرک میمنه و سمرقند یعنی راه مرکزی که از دره « سنگلک » فرود آمده بطرف سفیدیان میرود از آن میگذرد. بنظر می آید که شهر « زارسپه » بایستی در محل تلاقی این رود اخیرالذکرا کسوس واقع بوده اما بطلیموس آنرا ازین محل دو نیم درجه یعنی ۱۳۰ کیلو متر بطرف مصب رودخانه ا کسوس میبرد. در نقشه « استیلر Steler » مجرای قدیم رود « سنگلک » طوری نشان داده شده که مستقیماً طرف شمال یعنی جانب ا کسوس رفته و قریب کرکی Kerki گرچه به آن وصل میشود باز خود را مجزی کرده و ۱۳۰ کیلو متر پایان تر به آن میریزد هر طوری بوده خواهد بود « زارسپه » در محل تلاقی سرک و دریا و با در محل قدیمه تلاقی رود « زارسپه » و « ا کسوس » واقع بوده بواسطه ممانعت مجرای رودخانه و یا گردانیدن آن برای آبیاری موقعیت آن واضح و معین نیست از روی موقعیت این شهر این مسئله فهمیده میشود که اسکندر وقتیکه مصروف اقدامات عسکری در سفیدیان بود چرا زمستان را در شهر « زارسپه » گذرانیده و مجلس رؤسارا در سال (۳۲۸ - ۳۲۹ ق م) در آنجا دایر کرد. همچنین اوئیدم Euthydeme پادشاه باختر چون « اتیوکوس » رادر شهر اربوس (کنار هیری رود) متوقف ساخت نتوانست خود را به زارسپه پس برساند (۲۰۸ ق م) و حینیکه « سلوسید » بلخ را محاصره میکرد در آنجا بود. (باقی دارد)